

Omówienie nadesłanych książek

LITURGIKA

CZERSKI JANUSZ, *Liturgie Kościołów Wschodnich. Liturgia Kościoła bizantyńskiego, ormiańskiego i koptyjskiego* (Liturgia – Musica – Ars 1), Opole 2009, ss. 342, ISBN 978-83-61756-26-2.

Pozycja ukazała się jako pierwsza w nowej serii wydawniczej Redakcji Wydawnictw Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Opolskiego. Jest to seria powstałego niedawno Instytutu Liturgii, Muzyki i Sztuki Sakralnej Wydziału Teologicznego UO. Autor jest nie tylko znanym profesorem nauk biblijnych, ale także znawcą liturgii Kościołów wschodnich. Jako birytualista od długich lat jest duszpasterzem grekokatolików w Opolu, m.in. odznaczony godnością mitrata. Liturgii bizantyńskiej poświęcił kilkanaście odrębnych publikacji naukowych i duszpasterskich.

Wprawdzie tytuł omawianej pozycji zdaje się sugerować całościowy opis liturgii Kościołów wschodnich, ale zgodnie z terminologią wschodnią dotyczy jedynie celebracji eucharystycznej. Dodatkowo zakres tematyczny precyzuje podtytuł, gdyż chodzi jedynie o liturgię (celebrację Eucharystii) trzech Kościołów wschodnich: bizantyjskiego, ormiańskiego i koptyjskiego. Liturgie tych Kościołów w różnym stopniu sprawowane są w Polsce. Jak zaznacza autor we wstępie: „Najbardziej znany w Polsce jest Kościół bizantyjski, zarówno prawosławny, jak i katolicki. Autokefaliczny Polski Kościół prawosławny ma sześć diecezji, a grekokatolicki Ukraiński Kościół Katolicki — dwie. Ormiański Kościół katolicki skupia się tylko w kilku ośrodkach: w Gliwicach, Krakowie, Warszawie i Gdańsku. Natomiast Kościół koptyjski jest obecny w Polsce od niedawna i tylko w Warszawie. Od kilku lat dla Koptów – Egipcjan, głównie z rodzin mieszanych, raz z miesiącu sprawowana jest liturgia w rycie koptyjskim, w cerkwi prawosławnej w Warszawie na Podwalu” (s. 15).

Zakres treściowy opracowania obejmuje cztery rozdziały analizy naukowej oraz dodatek obejmujący pełne teksty z rubrykami poszczególnych liturgii eucharystycznych: *Liturgia bizantyjska* (s. 47–105); *Liturgia ormiańska* (s. 107–131, *Liturgia koptyjska* (s. 133–196). W obszernym aneksie zawarto obrzędy celebracji Eucharystii obrządku bizantyjskiego św. Jana Chryzostoma (w języku greckim, s. 199–231; w języku polskim, s. 233–264; w języku ukraińskim, s. 265–297), w obrządku ormiańskim — w języku polskim (s. 299–332). Teksty obrzędów są tak podane w aneksach, że można na ich podstawie celebrować liturgię, a przede wszystkim aktywnie w niej uczestniczyć. Nie została zamieszczona w dodatku liturgia koptyjska, gdyż język koptyjski jest stosowany fragmentarycznie, obok arabskiego i greckiego. Na ile było to możliwe prawie pełne tłumaczenie tej liturgii dokonał autor z języka niemieckiego i teksty zamieścił w rozdziale IV.

Trzeba podkreślić, iż jest to pierwsza tego rodzaju publikacja w Polsce, za co należy się autorowi ogromna wdzięczność. Ta bardzo potrzebna książka nie tylko będzie pomocna wiernym omawianych Kościołów Wschodnich, ale może także spełnić cele ekumeniczne i przyczynić się do lepszego wzajemnego poznania się oraz do teologicznego ubogacenia i zgłębienia centralnego misterium naszej wiary, jakim jest Eucharystia — „źródło i szczyt całego życia chrześcijańskiego” (KL).

Ks. H.J. Sobeczko

JURA PIOTR PAWEŁ, *Dzieje Ruchu Liturgicznego w Polsce. Wprowadzenie uchwał liturgicznych po Soborze Watykańskim II*, Łódź 2009, ISBN 978-83-89790-58-3.

Opracowanie jest tłumaczeniem rozprawy doktorskiej *Il Movimento Liturgico e la „receptio” dell’evento conciliare in Polonia*, obronionej w Instytucie Liturgiki Pastoralnej w Padwie (2002 r.). Zgodnie z zakreślonym zakresem tematycznym autor podzielił pracę na dwie części: I. *Okres przedsoborowy w Polsce. Polski Ruch Liturgiczny* (siedem rozdziałów, s. 31–228); II. *Sobór Watykański II i okres posoborowy w Polsce. Wdrażanie w życie uchwał soborowych* (dwa rozdziały, s. 229–293). Autor opisuje postacie, instytucje i ośrodki zajmujące się liturgią w okresie przed- i posoborowym w Polsce.

Pomijając różne uwagi natury merytorycznej, tak szeroki czasowo i bogaty problemowo zakres opracowania, siłą rzeczy w dużej mierze musiał ograniczyć się przede wszystkim do wyliczenia i zestawienia mnóstwa faktów, jakie na polu liturgicznym miały miejsce od końca XIX w. do czasów współczesnych. Nie dziwi zatem, że na wielu miejscach zabrakło bardziej wnikliwej analizy. Na podkreślenie zasługuje jednak bogata kwerenda źródłowa, jaką autor przeprowadził w kraju i za granicą. Na tym materiale, szczegółowo cytowanym, oparł swoje opracowanie. Czytelnik, zwłaszcza zagraniczny (po wydaniu wersji włoskiej), otrzymuje bogatą informacją dotyczącą całokształtu dokonań Ruchu Liturgicznego w Polsce i jego wpływu na sposób recepcji posoborowej reformy liturgicznej w Polsce. Opracowanie niewątpliwie jest zachętą do dalszych badań naukowych nad dziejami liturgii w Polsce.

Ks. H.J. Sobeczko

KONFERENCJA EPISKOPATU POLSKI, *Dyrektorium duszpasterstwa służby liturgicznej*, Kraków: Wydawnictwo Światło–Życie 2009, ISBN 978-83-7535-023-4.

Dyrektorium zostało przygotowane przez Podkomisję ds. Służby Liturgicznej działającą przy Komisji ds. Kultu Bożego i Dyscypliny Sakramentów Episkopatu Polski i zatwierdzone podczas 346 Zebrania Plenarnego Konferencji Episkopatu Polski w Częstochowie w dniu 27 XI 2008 r. Dokument składa się z trzech części: I — *Posługiwanie w liturgii (założenia teologiczne)*; II — *Formacja posługujących w liturgii (dzieci, młodzieży i dorosłych)*; III — *Struktura duszpastersatwa służby liturgicznej (odpowiedzialni za formację służby liturgicznej)*.

Mszał rzymski dla diecezji polskich, Poznań: Wydawnictwo „Pallottinum” 2009², ISBN 978-88-7014-604-7.

Starannie wydany (tym razem na białym papierze) i oprawiony *Mszał rzymski* zawiera całkowicie przepracowaną część o świętych na poszczególne dni całego roku (*Sanctorale*). Zostały umieszczone teksty o świętych i błogosławionych wyniesionych na ołtarze po 1986 r. (I wydanie). Mszał zawiera również nową wersję *Ogólnego wprowadzenia do Mszału Rzymskiego* (z 2002 r.).

NADOLSKI BOGUSŁAW, *Niedziela — historia, znaczenie, symbolika*, Kraków: Wydawnictwo Petrus 2009, ISBN 978-83-61533-18-4.

Autor w oparciu o źródła biblijne, patrystyczne i najnowsze dokumenty Kościoła omawia dzieje, teologiczne treści, znaczenie i symbolikę świętowania niedzieli. Książka zawiera sześć rozdziałów: I. *Oblubienica – szabar*; II. *Imiona i pozdrowienia niedzieli*; III. *Dzień nie taki jak inne*; IV. *Początek i kształtowanie się świętowania niedzieli i obowiązku uczestniczenia w Eucharystii niedzielnej*; V. *Eucharystia niedzielna w sobotę wieczorem*; VI. *W trosce o kulturę niedzieli*.

POROSŁO K. (red.), *Teologia żyjąca w liturgii. Materiały z II Rekolekcji liturgicznych „Misterium fascinans” (4–6 września 2009 r.)*, Kraków 2010, ISBN 978-83-61881-34-6.

Książka jest zapisem materiałów drugiej już serii rekolekcji liturgicznych, zatytułowanych *Misterium fascinans*. Fascynujący jest nie tylko temat rekolekcji, ale fascynująca jest sama grupa młodych organizatorów. Inicjatywa i organizacja, w tym dobór prelegentów, należy do Liturgicznego Koła Naukowego studentów Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Krakowskiej, któremu przewodniczy alumn Krzysztof Porosło. Współorganizatorami byli również: Dominikański Ośrodek Liturgiczny w Krakowie, Duszpasterstwo Służby Liturgicznej Archidiecezji oraz Polskie Towarzystwo Teologiczne w Krakowie.

Publikacja zawiera następujące wystąpienia: *Misterium – Actio – Vita. Teologia liturgiczna szkoły rzymskiej* (ks. H.J. Sobeczko); *Elementy fenomenologii liturgii w ujęciu Romano Guardiniego* (B. Matczak); *Forma i treść — przypadek liturgii* (P. Milcarek); *Nigryki — wewnętrzna wielkość liturgii* (S. Mieszczak SCJ); *Matematyczność liturgii* (W.P. Rygiel FSSP); *Przez rzeczy widzialne do niewidzialnych — symbol właściwym językiem liturgii* (K. Porosło); *Czy jest możliwe współistnienie dwóch form rytu rzymskiego?* (M. Zachara MIC).

Całość została starannie wydana przez Wydawnictwo AA. Artykuły posiadają streszczenia obcojęzyczne, a na końcu książki podano noty biograficzne o autorach oraz indeks cytowanych autorów.

SOBECZKO HELMUT JAN, SOLSKI ZBIGNIEW WŁADYSŁAW (red.), *Słowo i gest* (OBT 115), Opole: Redakcja Wydawnictw Wydziału Teologicznego UO 2009, ss. 536, ISBN 978-83-61756-25-5.

Wydanie zbioru 27 artykułów poprzedziła międzynarodowa konferencja naukowa (Opole, 22–23 X 2008 r.) pod tym samym tytułem, co książka. Organizatorami konferencji byli: Instytut Filologii Polskiej UO (Katedra Teatru, Filmu i Nowych Mediów) oraz Wydział Teologiczny UO (Katedra Liturgiki i Hagiografii oraz Katedra Historii Sztuki Sakralnej i Ochrony Zabytków), a także Instytut im. Jerzego Grotowskiego we Wrocławiu.

Książka *Słowo i gest* została podzielona na siedem rozdziałów: *Gest i słowo, Liturgia, Literatura, Dramat, Teatr, Performans i Film*. Autorzy analizują rzeczywistość interdyscyplinarną. Słowo i gest odgrywa również ważną rolę w komunikacji interpersonalistycznej i wypełnia także świat znaków, jakimi posługuje się liturgia.

SZYCHJAN, *Święci nas oczekują. Historia i teologiczna treść uroczystości Wszystkich Świętych*, Kraków: Wydawnictwo WAM 2009, ISBN 978-83-7505-288-6.

Autor w oparciu o źródła historyczne ukazuje początki i rozwój wspólnotowego kultu świętych, a szczegółowa analiza tekstów liturgicznych przybliży czytelnikowi teologiczną wymowę uroczystości Wszystkich Świętych. Książka składa się z trzech rozdziałów: I. *Kult świętych, jego geneza i rozwój*; II. *Uroczystość Wszystkich Świętych na przestrzeni wieków*; III. *Celebracja misterium Boga i Kościoła w uroczystość Wszystkich Świętych*.

MUZYKA

ANDRZEJ FILABER, *Prawodawstwo muzyki kościelnej*, Warszawa 2008, ss. 236, ISBN 978-83-87989-03-3.

Pozycja stanowi poszerzone wydanie publikacji z 1997 r., zawierającej najważniejsze XX-wieczne dokumenty Kościoła dotyczące muzyki w liturgii. Autor opracowania, ks. A. Filaber — dyrektor Instytutu Kształcenia Organistów przy Papieskim Wydziale Teologicznym w Warszawie, uzupełnił ją przede wszystkim o najnowsze rozporządzenia w tym względzie. Całość składa się z dwóch części — teoretycznej i praktycznej.

W części I zamieszczone zostały najważniejsze dokumenty o muzyce liturgicznej opublikowane przez Stolicę Apostolską (w polskojęzycznym tłumaczeniu) oraz Episkopat Polski, przy czym dokumenty *stricte* muzyczne opublikowane zostały w całości, zaś dokumenty liturgiczne we fragmentach dotyczących wprost muzyki. Są to: *Motu proprio* św. Piusa X o muzyce świętej *Inter pastoralis officii sollicitudines* (1903); Dekret Kongregacji Świętych Obrzędów ogłaszający prawomocną ustawę o muzyce kościelnej *Urbi et orbi* (1904); Encyklika do biskupów oraz innych ordynariuszy o muzyce kościelnej *Musicae sacrae disciplina* (1955); Instrukcja o muzyce sakralnej i liturgii według wskazań encyklik papieża Piusa XII *Musicae sacrae disciplina* oraz *Mediator Dei* (1958) — fragmenty; z Konstytucji o liturgii *Sacrosanctum Concilium* Soboru Watykańskiego II (1963) — rozdział VI oraz fragmenty rozdziałów I, II i VII; Instrukcja Świętej Kongregacji Obrzędów o mu-

zyce w Świętej Liturgii *Musicam sacram* (1967); Instrukcja Episkopatu Polski o muzyce liturgicznej po Soborze Watykańskim II (1979); Ogólne wprowadzenie do *Liturgii godzin* (1982) — fragmenty rozdziału III i V; Wprowadzenie teologiczno-pastoralne do *Lekcjonarza mszalnego* (1981) — fragmenty rozdziału II i IV; Instrukcja Episkopatu Polski dla duchowieństwa w związku z wydaniem nowego mszału ołtarzowego (1987) — fragmenty rozdziału I, II i IV; Dokument Kongregacji Kultu Bożego *O koncertach w kościołach* (1987); fragmenty Dokumentu II Polskiego Synodu Plenarnego (2001); Ogólne wprowadzenie do *Mszału Rzymskiego* (2004) — rozdział II i III oraz fragmenty rozdziału IV i V; Wskazania Episkopatu Polski po ogłoszeniu nowego wydania OWMR (2005) — fragmenty; Instrukcja *Redemptoris sacramentum* (2004) — fragmenty; Adhortacja apostolska *Sacramentum caritatis* (2007) — fragmenty. Pomiędzy poszczególnymi dokumentami znajdują się krótkie komentarze autora opracowania. Całą zaś część kończą opracowane przez ks. A. Filabera *Zadania kantora, scholi, chóru i organisty podczas Mszy świętej w świetle wskazań Kościoła*.

Część II zawiera przykłady nutowe najważniejszych, wybranych śpiewów mszalnych (w zapisie neumatycznym wg *Mszału*), czyli: dialog wstępny (ton I i II), oracje, zakończenie modlitwy nad darami (ton I i II), prefacje (adwentowa, o Narodzeniu Pańskim, o Objawieniu Pańskim, wielkopostna — 2 wersje, na niedziele zwykłe — 3 wersje, o Najświętszej Trójcy, o Duchu Świętym, o Najświętszej Maryi Pannie, na mszę za nowożeńców, o zmarłych), Modlitwy eucharystyczne (I–V i na Wielki Czwartek Wieczerzy Pańskiej), aklamacje po Przeistoczeniu (I–IV), zakończenie modlitwy eucharystycznej (ton I i II), obrzędy Komunii Świętej (m.in. różne wersje wprowadzenia do Modlitwy Pańskiej — ton I i II oraz dwie melodie Modlitwy Pańskiej), obrzędy rozesłania. W dalszej części zamieszczono najważniejsze śpiewy Wielkiego Tygodnia (m.in. ant. *Hosanna Synowi Dawidowemu*, modlitwa powszechna, śpiew przy ukazaniu Krzyża, dłuższa forma orędzia wielkanocnego, błogosławieństwo wody chrzcielnej). Oprócz tego znajdujemy tu — już we współczesnym zapisie nutowym — wybór melodii psalmu responsoryjnego (różne propozycje według głównych okresów roku kościelnego), na koniec zaś modlitwy przy wystawieniu Najświętszego Sakramentu (ton I i II).

WALDEMAR KAPEĆ OP, *Przemiany konstrukcyjno-brzmieniowe w budownictwie organowym na terenie diecezji lubelskiej 1805–1939*, Lublin 2008, ss. 285, ISBN 978-83-7270-548-8.

We *Wstępie* czytamy: „Celem tego opracowania jest przedstawienie realizacji przemian konstrukcyjno-brzmieniowych w organach na terenie diecezji lubelskiej w latach 1805–1939, które wprowadzano w europejskim budownictwie organowym od poł. XVIII w. Stąd opracowanie nie jest ani inwentarzem informacji o organach, ani inwentarzem organów diecezji lubelskiej z tego okresu. (...) Trzeba również zaznaczyć, że prezentowanie organów, w tym opracowaniu jako przykładów

przemian konstrukcyjno-brzmieniowych, jest powiązane z organmistrzami lub firmami organowymi. Ma to swoje zadanie, ponieważ przy okazji prezentacji instrumentów istnieje możliwość określenia również charakterystyki indywidualnych koncepcji organmistrzów tak w aparacie sterującym, jak i w dyspozycjach organów” (s. 10 i 13–14).

Praca składa się z następujących rozdziałów: I. *Przemiany konstrukcyjno-brzmieniowe w europejskim budownictwie organowym w XVIII i XIX w.*; II. *Zarys historii organów przed utworzeniem diecezji lubelskiej w 1805 r.*; III. *XIX-wieczne organy diecezji lubelskiej na podstawie przekazów i stanu faktycznego*; IV. *Zastosowanie XIX-wiecznych rozwiązań konstrukcyjno-brzmieniowych w organach diecezji lubelskiej z lat 1805–1900*; V. *Kontynuacja przemian konstrukcyjno-brzmieniowych w latach 1900–1939*; VI. *Prospekty organowe z lat 1805–1939*. Całość kończy bibliografia, skorowidz nazwisk i miejscowości oraz czarno-białe zdjęcia prospektów organowych (w sumie 53 ilustracji).

PIOTR KULITA, *Wybrane śpiewy nieszporów niedzielnych w polskich śpiewnikach katolickich po Soborze Watykańskim II*, przedm. Ireneusz Pawlak, Lublin 2008, ss. 223, ISBN 978-83-7270-611-5.

Jak czytamy w *Przedmowie* autorstwa ks. prof. Ireneusza Pawlaka z Instytutu Muzykologii KUL (zarazem promotora pracy magisterskiej, stanowiącej podstawę prezentowanej edycji): „Ks. Kulita z niezwykłą starannością przeanalizował dostępne mu śpiewniki, przeprowadzając wielokierunkowe porównania, sporządzając zestawienia – tabele i wyprowadzając stosowne wnioski. Jego rozprawa w sposób niezwykle przejrzysty ukazuje ewolucję liturgii nieszpornej w Polsce po Soborze Watykańskim II. Wynika też z niej jasno tendencja rozwoju nieszporów. Okazuje się, że redaktorzy i wydawcy coraz częściej skłaniają się do stosowania oficjalnych tekstów brewiarzowych, usuwając w ten sposób poetyckie przekłady psalmów i kantyku Najświętszej Maryi Panny. Na tej podstawie można stwierdzić, że polskie nieszpory niedzielne stają się coraz bardziej rzymskie, aniżeli były dotąd. Radykalne trzymanie się wzorca rzymskiego eliminuje dotychczasowy koloryt polskich zwyczajów związanych z nieszporami, co stoi w jawnej sprzeczności z założeniami odnowy liturgii i dozwolonej inkulturacji. (...) Niezwykle skrupulatne i ciekawe prace badawcze ks. Kulity pozwalają nie tylko na stwierdzenie stanu faktycznego, ale przyczyniają się także do nowego spojrzenia na liturgię nieszporną. Sugerują one powrót nieszporów do codziennego porządku parafialnego, do głębszego przeżywania niedzieli przez ogół wiernych. Z tego względu prezentowana praca wykazuje walory nie tylko naukowe, ale i duszpasterskie. Warto ją polecić kapłanom, organistom, liturgistom oraz wszystkim zatroskanym o rozwój i dobro liturgii w Polsce” (s. 8–9).

Precyzyjny i logiczny układ pracy przedstawia się następująco: I. *Prezentacja źródeł*; II. *Struktura nieszporów niedzielnych*; III. *Teksty*; IV. *Formy muzyczne i me-*

lodie. Całość rozważań bogato ilustrowana jest różnorodnymi tabelami oraz przykładami nutowymi. Cenne i wartościowe dopełnienie prezentowanej publikacji stanowią aneksy, w których zamieszczono melodie psalmów, kantyków mniejszych i większych, antyfon, responsoriów krótkich, próśb oraz wersetu wprowadzającego.

ANDRZEJ FILABER, ALEKSANDRA KŁAPUT-WIŚNIEWSKA (red.), *Musica ecclesiastica* (Praca Zbiorowa 28), Bydgoszcz 2009, ss. 300, ISBN 978-83-61262-20-6.

Treść: MAREK G. ZIELIŃSKI, *Muzyka sakralna w Chełmnie od XVI po XVIII wiek*, s. 9–30; AGNIESZKA WITKI, *Muzyka w kościele farnym w Nieszawie od XVI wieku do roku 1939*, s. 31–42; STEFAN ŚCISŁOWICZ, *Muzyka kościoła farnego w Chojnicach od XVIII wieku do roku 1939*, s. 43–50; ZYGMUNT IWICKI, *Leopold Behrend iun. (1863–1925) — zapomniany syn Lubiewa i jego odnaleziony marsz „Durch die Tucheler Heide” („Przez Bory Tucholskie”)*, s. 51–61; JERZY SZWANKOWSKI, *Życie muzyczne w parafii ewangelickiej w Siennie w powiecie bydgoskim*, s. 63–70; ALINA DOBERSZTYN, ZOFIA ZIELIŃSKA, *Historia chórów kościelnych w Mogilnie i Trzemesznie*, s. 71–82; ELEONORA SIENKIEWICZ-BLOCH, *Kształcenie organistów w Bydgoszczy w okresie dwudziestolecia międzywojennego*, s. 83–95; BARBARA GOGOL-DROŻNIAKIEWICZ, *Muzyka w kościołach Bydgoszczy w latach 1920–1939*, s. 97–104; ALEKSANDRA KŁAPUT-WIŚNIEWSKA, *Muzyka w kościele ks. Misjonarzy w Bydgoszczy w latach 1924–1949*, s. 105–118; JOANNA CYWIŃSKA, *Chór Panien Różańcowych w latach 1925–1985. Działalność kompozytora Szczepana Jankowskiego*, s. 119–129; WOJCIECH WIERZBICKI, *Muzyka w kościele Świętego Jakuba Apostoła w Toruniu w świetle archiwum tego kościoła*, s. 131–135; ELŻBIETA SZCZURKO, *„Festo Paschatos” (1810) Johanna Carla Pfietznera, organisty toruńskiego*, s. 137–152; ZENONA RONDONAŃSKA, *Ksiądz Józef Mazurowski i jego „Melodye do Zbioru pieśni nabożnych”*, s. 153–173; ALEKSANDRA LISIECKA, *Zbiory muzyczne kościoła pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny w Toruniu*, s. 175–180; MAŁGORZATA LISIECKA, *Repertuar kościoła Mariackiego w Toruniu u progu XX wieku: na podstawie wybranych mszy łacińskich Gollera, Singenbergera i Steina*, s. 181–187; RAFAŁ BUDNY, *Ignacy Gronowski — działalność muzyczna strzeleńskiego organisty w latach 1880–1890*, s. 189–198; PRZEMYSŁAW BUDYŚ, *Działalność kompozytorska ks. Franciszka Folka na terenie Pomorza i Kujaw*, s. 199–206; JERZY KAŁDOWSKI, *Z dziejów życia i muzyki organistów chełmińskich Anastazego i Jerzego Kałdowskich*, s. 207–224; ANNA SZARAPKA, *Mieczysław Kowalski — organista, dyrygent i kompozytor*, s. 225–234; ALEKSANDRA GRUCZA-ROGALSKA, *Działalność organistowska i dyrygencka prof. Ludwika Rutkowskiego w Bazylice św. Jana w Toruniu*, s. 235–253; REMIGIUSZ POŚPIECH, *Znaczenie jasnogórskich muzykaliów dla polskiej i europejskiej kultury muzycznej*, s. 255–267; NIKODEM KILNAR, *Archiwum muzyczne klasztoru oo. Paulinów na Jasnej Górze*, s. 269–279; MACIEJ JOCHYM CZYK, *Jasnogórska muzyka dawna — od rękopisu do wykonania*, s. 281–293; ANDRZEJ FILABER, *Muzyczne skarby Jasnej Góry w fonografii*, s. 295–300.

JANUSZ KRASSOWSKI I IN., *Musica Sacra 4* (Prace Specjalne 76), wstęp Janusz Krasowski, Gdańsk 2008, ss. 196, ISSN 0239-7080.

Treść: HENRYK KIEREŚ, *Istota i kryteria sztuki religijnej*, s. 11–26; JACEK BRAMOWSKI, *Muzyka jako „via pulchritudinis”*, s. 27–44; ROBERT KACZOROWSKI, *Wyrażać swą wiarę poprzez śpiew. Jan Paweł II w 100. rocznicę motu proprio Piusa X*, s. 45–52; GRZEGORZ POŹNIAK, *Ogólne spojrzenie na normy liturgiczno-muzyczne z perspektywy Kościoła w Polsce — głos w dyskusji*, s. 53–59; WIESŁAW HUDEK, *Pieśni wielkopostne i wielkanocne we współczesnej liturgii*, s. 60–79; ANDRZEJ SZADEJKO, *Daniel Magnus Gronau (1685–1747) — sztuka fugi (na podstawie MS. AKC. 4125/2000 Biblioteki PAN w Gdańsku)*, s. 80–95; ROBERT KACZOROWSKI, *Pieśni przeznaczone do śpiewu przed i po kazaniu, pochodzące ze „Zbioru pieśni nabożnych katolickich do użytku kościelnego i domowego” (Pelplin, 1871)*, s. 96–109; MONIKA FEDYK-KLIMASZEWSKA, *Nurt sakralny w twórczości wokalne i wokalnie-instrumentalne Benjamina Brittena*, s. 110–119; MARLENA PIETRZYKOWSKA, *„Msza berlińska” Arvo Pärt. Tradycja i nowoczesność*, s. 120–130; MONIKA KARWASZEWSKA, *Muzyka Andrzeja Dziadka do średniowiecznej sekwencji „Stabat mater dolorosa”*, s. 131–144; DAGMARA DOPIERAŁA, *„Triduum męki Pańskiej” Tomasza Stobierskiego muzycznym wyrazem obrzędów Wielkiego Tygodnia*, s. 145–154; BEATA KOTŁOWSKA, *Msza św. z udziałem dzieci wprowadzeniem do życia liturgią Kościoła*, s. 155–167; RASTISLAV ADAMKO, *Kształtowanie się muzyki liturgicznej na Słowacji po II Soborze Watykańskim*, s. 168–181; Noty o autorach, program sesji oraz — w Dodatku — kompozycja ks. Józefa Orszulika (1896–1974): *Msza polska [a-moll] na 4-głosowy chór mieszany a cappella*, s. 189–196.

ROBERT TYRAŁA (red.), *Muzyka organowa dzisiaj. Rola i zadanie organisty w Kościele* (Studia Pro Musica Sacra 5), Kraków 2008, ss. 130, ISBN 978-83-7438-194-9.

Treść: ROBERT TYRAŁA, *Organista i muzyka organowa w dokumentach Kościoła*, s. 7–16; LUDGER LOHMANN, *Zur aktuellen Situation der Kirchenmusik in Deutschland*, s. 17–21; LUDGER LOHMANN, *O obecnej sytuacji muzyki kościelnej w Niemczech*, s. 23–26; HELGA SCHAUERTE-MAUBOUET, *Die Ausbildung der Organisten in Deutschland und Frankreich*, s. 27–35; HELGA SCHAUERTE-MAUBOUET, *Wykształcenie organistów w Niemczech i Francji*, s. 37–45; PETER PLANYAVSKY, *Kirchenmusik in Österreich. Subjektive Bemerkungen zur „Lage der Nation”*, s. 47–55; PETER PLANYAVSKY, *Muzyka kościelna w Austrii. Subiektywne uwagi dotyczące „kondycji narodu”*, s. 57–64; ANDRZEJ ZAJĄC, *Wybrane aspekty postęgi organisty w społeczności parafialnej*, s. 65–88; WOJCIECH WIDŁAK, *W poszukiwaniu piękna. Refleksje kompozytora w kontekście „Listu do Artystów” Jana Pawła II*, s. 89–98; ROBERT TYRAŁA, *Muzyka kościelna na Akademii Muzycznej w Krakowie*, s. 99–110; kard. STANISŁAW DZIWIŚ, *Przeżycie ks. kard. Stanisława Dziwisza, Metropolity Krakowskiego, na Dni Muzyki Kościelnej 2008*, s. 111–120; *Program IV Dni Muzyki Kościelnej Archidiecezji Krakowskiej*, s. 121–123; *Noty o autorach*, s. 125–127.

BOGUMIŁA MIKA, KRYSZYNA TUREK (red.), *Muzyka religijna — między epokami i kulturami* (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach 2540), t. I, Katowice 2008, ss. 229, ISBN 978-83-226-1697-0.

Treść: KRYSZYNA TUREK, BOGUMIŁA MIKA, *Wprowadzenie*, s. 7–9; I. W kręgu etnologii i folklorystyki: PIOTR DAHLIG, *Śpiewacy wędrowni, lirycy i ich repertuar jako odwzorowanie świata*, s. 13–21; EWA SŁAWIŃSKA-DAHLIG, *Postać śpiewaka w ludowych obrzędach pogrzebowych Polski Środkowej*, s. 22–31; JACEK JACKOWSKI, *Muzyka w obrzędach i zwyczajach wielkanocnych ludu łowickiego*, s. 32–49; II. Muzyka religijna w perspektywie historycznej — zagadnienia, sylwetki twórców: WALENTYNA WĘGRZYN-KLISOWSKA, *Barokowe „Lamento” Johanna Georga Clementa z katedry wrocławskiej*, s. 53–59; ANNA BYWALEC-FOJCIK, *Religijna monodia akompaniowana początku XVII wieku. Zestawienie doświadczeń polskich i włoskich na podstawie wybranych przykładów z twórczości Zielińskiego i Kapsbergera*, s. 60–85; MAGDALENA CHRENKOFF, *Pieśni religijne Stanisława Moniuszki — od łacińskiego psalmu do patriotycznej modlitwy*, s. 86–104; TADEUSZ PRZYBYLSKI, *Z dziejów kształcenia organistów w Polsce w XIX wieku i w pierwszej połowie XX wieku*, s. 105–116; STANISŁAW ZIEMIAŃSKI, *Ks. Józef Łaś SJ (1907–1990) — pisarz i kompozytor*, s. 117–125; WIESŁAW HUDEK, *Ks. Teodor Rak, muzyk nieznany. W setną rocznicę urodzin*, s. 126–137; RENATA SKUPIN, *W poszukiwaniu transcendencji. „Sacrum” a orientalne inspiracje w twórczości Marcina Błażewicza*, s. 138–148; BOGUMIŁA MIKA, *Suplikacje „Święty Boże” i ich muzyczny rezonans*, s. 149–172; MAGDALENA STOCHNIOL, *Przeżycie estetyczne twórcy a kształt dzieła muzycznego. O toposach muzycznych w twórczości Aleksandra Lasonia na podstawie „III Symfonii 1999”*, s. 173–183; ANNA KOCHAŃSKA, *Józefa Świdra twórczość o tematyce religijnej w kontekście twórczości kompozytorów śląskich*, s. 184–189; KAZIMIERZ PŁOSKOŃ, *„Passio” Arvo Pärta. Między tradycją katolicką a prawosławną*, s. 190–199; III. Repertuar religijny w tradycji Kościoła Polskokatolickiego: MIROŚLAW A. MICHALSKI, *Kult Maryi w Kościele Polskokatolickim na przykładzie wybranych pieśni maryjnych*, s. 203–221; BOGDAN M. SKOWROŃSKI, *Rola pieśni bożonarodzeniowych, kolęd i pastorałek w kształtowaniu osobowości i duchowości wiernych Kościoła Polskokatolickiego*, s. 222–229.

GRZEGORZ POŹNIAK (red.), *Muzyk kościelny. Biuletyn nr 4 Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*, wstęp Antoni Reginek, Opole – Lublin: 2009, ss. 92, ISBN 978-83-7270-669-7.

Treść: *Stowarzyszenie Polskich Muzyków Kościelnych (stan z września 2008 roku)*, s. 7–10; I. Materiały zjazdu SPMK w Licheniu: STANISŁAW GARNCZARSKI, *Sprawozdanie ze zjazdu Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych (Licheń, 9–11 IX 2008 r.)*, s. 13–15; bp STEFAN CICHY, *Homilia wygłoszona podczas Mszy św. dla członków Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych — 11.09.2008*, s. 16–17; MARTA KIERSKA-WITCZAK, *Zarys programu kształcenia*

muzyków kościelnych na Wydziale Edukacji Muzycznej we Wrocławiu, s. 18–24; ROBERT KACZOROWSKI, *Założenia programowe specjalności „muzyka kościelna” w akademii muzycznej na przykładzie Wydziału Dyrygentury Chóralnej, Edukacji Muzycznej i Rytmiki w Akademii Muzycznej w Gdańsku*, s. 25–30; CZESŁAW GRAJEWSKI, *Kształcenie muzyków kościelnych w środowiskach uniwersyteckich na przykładzie Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego*, s. 31–34; ROBERT TYRAŁA, *Kierunek „muzyka kościelna” nową formą kształcenia muzycznego w Polsce*, s. 35–41; WIESŁAW HUDEK, *Ścieżka programowa dla muzyków kościelnych w ramach szkół muzycznych II stopnia*, s. 42–52; II. **Regulamin dla muzyków kościelnych: Normy ogólne dotyczące muzyków kościelnych posługujących w diecezjach Kościoła katolickiego w Polsce**, s. 55–57; III. **Kształcenie muzyków kościelnych: Statut diecezjalnych instytucji kształcenia muzyków kościelnych**, s. 61–63; **Podstawy programowe dla diecezjalnych instytucji kształcenia muzyków kościelnych**, s. 64–88; **Dodatek nutowy: dwa Hymny do św. Pawła** (na godzinę czytań oraz nieszpory) BOGDANA STĘPNIA, s. 91–92.

MONIKA NOWAK PDDM, *Sekwencje mszalne w języku polskim po Soborze Watykańskim II*, przedm. Ireneusz Pawlak, Lublin: 2008, ss. 176, ISBN 978-83-7270-599-2.

Prezentowana pozycja, poświęcona polskojęzycznym sekwencjom mszalnym po *Vaticanium II*, stanowi drukowaną wersję pracy magisterskiej powstałej w Instytucie Muzykologii KUL. Promotor pracy, ks. prof. Ireneusz Pawlak, w *Przedmowie* stwierdza m.in.: „(...) s. Monika Nowak w prezentowanej pracy omówiła najpierw dzieje sekwencji, potem przeprowadziła szczegółową analizę polskich przekładów, by następnie zająć się utworzonymi do nich melodiami. Kończącą część rozprawy stanowią refleksje na temat przyszłości sekwencji. Ważnym dokonaniem s. Nowak jest odkrycie autora polskiego tekstu sekwencji wielkanocnej, którym okazał się biskup warszawski F.A. Symon. Jego nazwiska nie wymienia żaden śpiewnik kościelny. Innym osiągnięciem jest stwierdzenie faktu, iż w polskojęzycznej liturgii właściwie sekwencja nie istnieje. Muzyczna forma tych utworów wymaga przemienności melodii, najczęściej obejmującej kolejne pary zwrotek. Polskie sekwencje przyjęły postać hymnu – pieśni, gdzie każda zwrotka opatrzona została tą samą melodią. Te i inne spostrzeżenia, poparte docieklwym studium historycznym i komparatystycznym, nadają rozprawie prawdziwie naukowy profil (...). Powstało więc interesujące studium muzykologiczne, które warto polecić nie tylko badaczom przeszłości, ale także liturgistom, a nade wszystko muzykom kościelnym” (s. 8–9).

Układ pracy jest następujący: I. *Geneza i rozwój sekwencji*; II. *Teksty*; III. *Melodyka sekwencji w języku polskim*; IV. *Zastosowanie w liturgii po Soborze Watykańskim II*.

WOJCIECH KAŁAMARZ, ROBERT TYRAŁA (red.), *Pęty muzyki kościelnej: chorał gregoriański i Gorzkie żale* (Studia Pro Musica Sacra 4), wstęp Andrzej Zajac, Kraków 2007, ss. 224, ISBN 978-83-7438-142-0.

Treść: WOJCIECH GRYGIEL, *Motu proprio Benedykta XVI „Summorum Pontificum” — szansa dla chóralu gregoriańskiego*, s. 7–13; ROBERT TYRAŁA, *Liturgia wczoraj i dziś, niezmiennie dla chwały Bożej i uświęcenia człowieka*, s. 15–32; PIOTR PAĆKOWSKI, *Procesje niedzielne i świąteczne w „Processionale” Andrzeja Piotrowczyka z 1621 r. — wciąż żywa tradycja*, s. 33–38; SUZANA FERFOGLIA, *Chorał gregoriański — czy to tylko historia?*, s. 39–54; BOGUSŁAW GRABOWSKI, *Powstanie założeń koncepcyjnych teorii Przestrzeni Muzyki Sakralnej w odpowiedzi na współczesne wyzwania cywilizacyjne*, s. 55–86; WOJCIECH KAŁAMARZ, *W poszukiwaniu pierwotnej melodii — najstarsze, śpiewnikowe wersje melodyczne „Gorzkich żali”*, s. 87–102; REGINA CHŁOPICKA, *Temat męki i śmierci Chrystusa w twórczości Krzysztofa Pendereckiego*, s. 103–126; STANISŁAW KOZIARA, *„Gorzkie żale” — w poszukiwaniu współczesnej szaty językowej pieśni*, s. 127–144; ANTONI ZOŁA, *Struktury tonalne „Gorzkich żali” i ich ludowa recepcja*, s. 145–156; STEFAN KOPEREK, *„Gorzkie żale” — aspekt liturgiczno-pastoralny*, s. 157–183; MARIUS LINNENBORN, *„Alle Kinder sollen singen...” Von der Notwendigkeit des Gesangs der Kinder in der Liturgie*, s. 185–189 [tłumaczenie: s. 191–195]; kard. STANISŁAW DZIWIŚ, *Przeżycie Metropolity Krakowskiego na Dni Muzyki Kościelnej 2007*, s. 197–198; *Program III Dni Muzyki Kościelnej 2007 w Archidiecezji Krakowskiej z okazji św. Cecylii — patronki muzyki kościelnej*, s. 211–213; *Program Międzynarodowego Sympozjum Naukowego „Czy chorał gregoriański jest wciąż pierwszym śpiewem Kościoła?”*, s. 214–215; *Program Sympozjum Naukowego „Gorzkie żale — 300-lecie śpiewanej modlitwy o Męce Pańskiej”*, s. 216; *Noty o autorach*, s. 217–222.

GRZEGORZ POŹNIAK (red.), *Posługa organisty. Biuletyn nr 3 Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*, wstęp Antoni Reginek, Opole – Lublin 2008, ss. 123, ISBN 978-83-7270-491-0.

Treść: STANISŁAW GARNCZARSKI, *Sprawozdanie ze zjazdu Stowarzyszenia Polskich Muzyków Kościelnych*, s. 7–9; I. Godność i posługa organisty w kościele: PIOTR WIŚNIEWSKI, *Zadania organisty w dobie posoborowej i jego stała formacja*, s. 13–25; ALEKSANDER RADZEWSKI, *Status organisty na przykładzie archidiecezji poznańskiej*, s. 26–28; ROBERT KACZOROWSKI, *Status organisty w archidiecezji gdańskiej*, s. 29–39; GRZEGORZ POŹNIAK, *Kwalifikacje i kategorie organistów*, s. 40–46; ANDRZEJ NOWICKI, *Formy zatrudnienia organisty, umowy, inne kwestie prawne*, s. 47–65; II. Prace nad ogólnopolskim regulaminem dla muzyków kościelnych: *Regulamin dla muzyków kościelnych posługujących w Kościele polskim (propozycja)*, s. 69–72; *Regulamin dla spraw organistowskich w diecezjach polskich*, s. 73–79; *Dyrektywy w związku z instrukcją Świętej Kongregacji Obrzędów o muzyce sakralnej i liturgii*, s. 80–81; III. Kształcenie organistów: MARIOLA BRZOSKA, *Propozycja podstaw programowych dla Studium Muzyki Kościelnej (Studium Organistowskiego)*, s. 85–110; *Ośrodki kształcenia organistów w Polsce*, s. 111–115; *Dodatek nutowy: zawiera Psalm responsoryjny ks. Ireneusza Pawłaka*, s. 119–120; dwa opra-

cowania (na chór mieszany i chór męski) kolędy *Gdy śliczna Panna* ks. KAROLA MROWCA, s. 120–123.

JOLANTA SZULAKOWSKA-KULAWIK, *Józef Świder — muzyka, która czekała na postmodernizm. Poetyka twórczości wokalne i wokalnie-instrumentalne Józefa Świdra — pomiędzy „sacrum”, „profanum” i „decorum”,* wstęp Julian Gembalski, Katowice 2008, ss. 159 [4], ISBN 978-83-85679-44-8.

Interesująca monografia życia i twórczości Józefa Świdra — jednego z najwybitniejszych współczesnych kompozytorów śląskich, który — jak czytamy w *Słowie wstępnym* prof. Juliana Gembalskiego — „wyrósł na ziemi pulsującej od wieków wartościami najwyższymi: przywiązaniem do wiary i tradycji, etosem pracy, rzetelnością w codziennym życiu i wiernością obranej drodze. Wzrastał w czasach trudnych, wymagających postawy jednoznacznej: takiej, która chroniła przed «rozmyciem się» w rzeczywistości poddającej w wątpliwość tradycyjny system wartości. Przed tym «rozmyciem» uchronił się Józef Świder zarówno jako Człowiek, jak i Twórca” (s. 7). Jak kontynuuje dalej prof. Gembalski: „Książka autorstwa prof. dr hab. Jolanty Szulakowskiej-Kulawik (...) jest nie tylko analizą dokonań twórczych wybitnego kompozytora związanego z katowicką Akademią Muzyczną, ale także hołdem dla Człowieka, który swoją postawą zawsze ukazywał wartości, wpływające ostatecznie na kondycję kultury społeczności lokalnej, regionu i kraju” (s. 9). Autor zauważa ponadto, że „Józef Świder do dziś odkrywa coraz to inne obszary tkwiące w muzyce, nie zrywając z rozwijaną przez lata wizją własnej twórczości. (...) Jego umiłowana muzyka chóralna, znana powszechnie i śpiewana na całym niemal świecie, połączyła w swej treści i środkach różnorodne obszary ludzkiej codzienności: «domowość» płynącą z tradycji ludowej pieśni śląskiej — i tajemnicę Wiary, z którą zмага się każdy człowiek poszukujący sensu życia. Sięganie po utwory poetów polskich przyniosło prawdziwe perły religijnej liryki wokalne. A wszystko poparte rzetelnym warsztatem, celowością używanych środków techniki i ekspresji, dążeniem do równowagi między formą a treścią” (s. 8–9).

Autorka prezentowanej monografii ujęła całość rozważań w następujące rozdziały: I. *Introdukcja. Józef Świder a panorama idei kompozytorskiej Śląska w II połowie XX wieku — concordia discors*; II. *Métier — dzieło instrumentalne i jego obraz analityczny*; III. *Poetyka przestania postmodernistycznego. Liryka klimatu konfesyjnego — między sacrum, profanum a decorum*; IV. *Poetyka umuzycznienia idei ekspresji romantycznej — dramat wokalnie-instrumentalny — klimat konfesyjny zawarty między sacrum a decorum*; V. *Muzyka Józefa Świdra — lirycznie nastrojona dźwiękowa rzeczywistość, która czekała na postmodernizm — muzyka polska, wieczny romans*; VI. *Dzieło Józefa Świdra na tle polskiej chóralnej twórczości XX wieku — constans idei romantycznej*; VII. *Rozmowy o życiu i muzyce z Józefem Świdrem — „czas obecności”* Wartościowe dopełnienie powyższych treści stanowi zamieszczony na końcu książki *Wykaz kompozycji Józefa Świdra oraz Wybrana dyskografia*.

Informacja o pozycjach wydawniczych: *Droga do nieba i Chorał „Droga do nieba”*

Wydawnictwo Świętego Krzyża w Opolu zrealizowało w ostatnich latach ambitny i godny zauważenia projekt edytorski, opracowany przez Międzydiecezjalną Komisję ds. Liturgii, Duszpasterstwa Liturgicznego i Muzyki Kościelnej Diecezji Gliwickiej i Opolskiej. Projekt ten obejmuje nowe (gruntownie przereklamowane) wydanie bardzo popularnego na Śląsku katolickiego modlitewnika i śpiewnika *Droga do nieba* w trzech podstawowych wersjach (wyd. z zapisem nutowym, wyd. bez nut i wyd. z dużym drukiem) oraz trzytomowego akompaniamentu organowego do wszystkich zawartych w *Drodze do nieba* śpiewów. Za redakcję całości odpowiedzialna była wymieniona wyżej komisja. Wydany pod koniec 2009 r. ostatni (trzeci) tom *Chorału* zakończył powodzeniem cały ten projekt. W ten sposób powstało kompleksowe i spójne dzieło o nieocenionych walorach duszpasterskich, liturgicznych i kulturowych.

Bardzo bogata część modlitewna nowej *Drogi do nieba* zawiera krótki katechizm, teksty liturgii godzin, liturgii sakramentów, pogrzebu chrześcijanina, teksty litanii i modlitw do nabożeństw roku kościelnego i ku czci świętych oraz wiele modlitw związanych z różnymi okolicznościami życia chrześcijańskiego. Jej atutem jest nie tylko bogactwo modlitw i nabożeństw, ale również szczególne dowartościowanie pobożności liturgicznej. Obok obszernego wyboru tekstów obrzędów sakramentów znaleźć można w nowej *Drodze do nieba* także katechetyczny rodzaj mistagogii sakramentalnej. W części śpiewnikowej zamieszczono ponad 1000 śpiewów, reprezentujących zarówno tradycyjny nurt polskiej pieśni kościelnej, jak i nową posoborową twórczość muzyczno-liturgiczną. *Droga do nieba* jest aktualnie najbogatszym pod względem repertuarowym śpiewnikiem liturgicznym w Polsce. Ważną nowością książeczki jest zapis muzyczny wszystkich śpiewów (wyd. w wersji nutowej książeczki), co powinno ułatwić ujednoczenie i poszerzenie repertuaru śpiewów wspólnoty kościelnej, a także podnieść poziom wykonawczy liturgicznego śpiewu. Bardzo praktycznym rozwiązaniem jest zachowanie jednakowej we wszystkich trzech wersjach książeczki numeracji nie tylko śpiewów, ale i modlitw.

Cennym dopełnieniem dla modlitewnika i śpiewnika jest trzytomowy *Chorał „Droga do nieba”*, zawierający akompaniament organowy do śpiewów z książeczki *Droga do nieba*. Przy powstawaniu *Chorału* pracował zespół cenionych muzyków kościelnych diecezji gliwickiej i opolskiej. Przyświecała im intencja stworzenia poprawnych i raczej prostych opracowań harmonicznym, które nie wymagają wysokich kwalifikacji wykonawczych od organisty. Zadbano o wygodne do śpiewu i przystępne dla organisty tonacje, a także o przyjazne dla użytkownika rozmieszczenie nut i tekstów (bez konieczności przewracania kartek). Poszczególne tomy chorału zawierają następujące działy śpiewów: tom I — uświęcenie dnia. Msza św.; tom II — rok kościelny; tom III — sakramenty święte, kult Osób Boskich, kult

Bożej Rodzicielki Maryi i świętych Pańskich, śpiewy okolicznościowe, śmierć i pogrzeb chrześcijanina. Zachowano w nich układ i numerację śpiewów z książki *Droga do nieba*.

Opis bibliograficzny poszczególnych pozycji projektu wydawniczego *Droga do nieba*:

- 1) *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża 2006, wydanie LVI, wersja nutowa, stron 1231, oprawa twarda, czarna, wymiary: 110 x 158 mm.
- 2) *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 2008, wydanie LVII, wersja zwykła beznutowa, ss. 910, oprawa twarda, czarna, czarna złożona, biała, wymiary: 98 x 147 mm.
- 3) *Droga do nieba. Katolicki modlitewnik i śpiewnik*, Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 2008, wydanie LVIII, wersja beznutowa z dużym drukiem, ss. 989, oprawa twarda, czarna, czarna złożona, wymiary: 106 x 158 mm.
- 4) *Chorał „Droga do nieba”. Akompaniament organowy do śpiewów z katolickiego modlitewnika i śpiewnika „Droga do nieba”, tom I: Uświęcenie dnia. Msza święta*, Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 2008, wydanie I, ss. 488, oprawa twarda, niebieska, wymiary: 220 x 300 mm.
- 5) *Chorał „Droga do nieba”. Akompaniament organowy do śpiewów z katolickiego modlitewnika i śpiewnika „Droga do nieba”, tom II: Rok kościelny*, Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 2008, wydanie I, ss. 435, oprawa twarda, niebieska, wymiary: 220 x 300 mm.
- 6) *Chorał „Droga do nieba”. Akompaniament organowy do śpiewów z katolickiego modlitewnika i śpiewnika „Droga do nieba”, tom III: Sakramenty święte, kult Osób Boskich, kult Bożej Rodzicielki Maryi i świętych Pańskich, śpiewy okolicznościowe, śmierć i pogrzeb chrześcijanina*, Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża 2009, wydanie I, ss. 611, oprawa twarda, niebieska, wymiary: 220 x 300 mm.